

Tefsir Araştırmaları Dergisi

The Journal of Tafsir Studies

مجلة الدراسات التفسيرية

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tader>

E-ISSN: 2587-0882

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 2, Yıl/Year: 2021 (Ekim/October)

Yakup Bıyıkoglu. Câhiliyyeden Kur'ân'a Ahlâk. Ankara: İlâhiyât Yayınları, 1. Baskı, 2020, 228 s.

Değerlendiren/Reviewed by

Hatice BEKTAŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı

Master's Degree, Istanbul University, Institute of Social Sciences,

Basic Islamic Sciences, Department of Tafsir

Istanbul, Turkey

hbektas525@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8530-9194>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Kitap Değerlendirmesi/Book Review

Geliő Tarihi/Date Received: 05/06/2021

Kabul Tarihi/Date Accepted: 07/10/2021

Yayın Tarihi/Date Published: 30/10/2021

Atıf / Citation: Bektaş, Hatice. “Yakup Bıyıkoglu. Câhiliyyeden Kur'ân'a Ahlâk. Ankara: İlâhiyât Yayınları, 1. Baskı, 2020, 228 s.”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 5/2 (Ekim/October 2020), 1027-1034.

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Copyright © Published by The Journal of Tafsir Studies

Sakarya/Turkey

Bütün hakları saklıdır/All rights reserved.

Öz

Allah'ın insanlara son ilahî hitabı olan Kur'an-ı Kerim'in inzâli, belli bir dönem ve toplum üzerinden gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'in toplumlar üzerinden gerçekleştirilmeyi hedeflediği ahlak inşasının daha iyi anlaşılabilmesi adına nüzul sürecinin aşamalı olarak incelenmesi, öncesi ve sonrasının mukayese edilmesi gerekmektedir. Yakup Bıyıkoglu tarafından kaleme alınan "Câhiliyyeden Kur'an'a Ahlâk" adlı çalışma da buna paralel olarak Câhiliyye dönemi erdemlerinin İslâmiyet'in teşekkülü ile nasıl bir dönüşüme uğradığını ve bunların ilâhî kelâma yansımalarını mukayeseli bir şekilde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Giriş ve üç bölümden oluşan bu eser, ilk bölümünde konuyla ilgili kavramsal çerçeve sunmaktadır. İkinci bölümde ise Kur'an-ı Kerim'in ıslah ettiği ve maksadını dünyevî arzu ve menfaatlerden uhrevî gayeye tahvil ettiği ahlakî değerler cömertlik-cimrilik, cesaret/yiğitlik-korkaklık, ahde vefa-vefasızlık, iffet/nâmus-iffetsizlik ve dayanışma-himâye anlam diyalektiği içerisinde ele alınmaktadır. Son bölümde ise Câhiliyye dönemindeki savaşlar ve Kur'an'ın inşa ettiği savaş ahlakı mukayeseli bir şekilde incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Câhiliyye, Kur'an-ı Kerim, Ahlâk, Asabiyet, Maksat.

Abstract

The revelation of the Qur'an, which is the last divine address of Allah to mankind, was realized through a certain period and society. In this context, it is necessary to examine the process of the revelation step by step and compare before and after the revelation in order to better understand the moral construction that the Qur'an aims to build in the society. The book entitled "Câhiliyyeden Kur'an'a Ahlâk" (Morality from Jahiliyyah to the Qur'an) by Yakup Bıyıkoglu aims to reveal how the virtues of the Jahiliyyah period underwent a transformation with the formation of Islam, and their reflections on the divine speech in a comparative way. This work, which consists of an introduction and three chapters, offers a conceptual framework in the first chapter. In the second chapter, the moral values that the Quran reformed and transformed from worldly desires to otherworldly goals, such as generosity-stinginess, courage/bravery-cowardice, fidelity-disloyalty, chastity/honor-unchastity and solidarity-protection are explored. In the last chapter, the wars in the age of Jahiliyyah and the morality of war built by the Quran are examined in a comparative way.

Keywords: Tafsir, Jahiliyyah, Quran, Morality, Asabiyyah, Purpose.

Allah toplumların sahih bir itikattan uzaklaştıkları ve yeryüzünde her türlü ahlaksızlığın yayıldığı dönemlerde insanlara vahiy yoluyla hitapta bulunmuştur. Allah'ın insanlara son ilahî hitabı olan Kur'an-ı Kerim'in vahyi de yine böyle bir zaman diliminde şirk ve puta tapıcılık içerisindeki bir toplum üzerinden gerçekleşmiştir. Kuşkusuz bu ilâhî hitabın inzâli, belli bir dönem ve toplum örneğinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'in toplumlar üzerinden gerçekleştirdiği ahlak inşasının daha iyi anlaşılabilmesi adına nüzul sürecinin aşamalı olarak incelenmesi, öncesi ve sonrasının mukayese edilmesi gerekmektedir. İncelediğimiz çalışmada buna paralel olarak Câhiliyye dönemi erdemlerinin İslâmiyet'in teşekkülü ile nasıl bir dönüşüme uğradığını ve bunların ilâhî kelama yansımalarını mukayeseli bir şekilde ortaya koymayı amaçlamaktadır (s. 36). Ayrıca bir dinin temel sâikleri olarak niteleyebileceğimiz iman-ibadet-ahlak üçlemesi bağlamında ahlak teması, Kur'an-ı Kerim'de çok ciddi bir yekûn tutması sebebiyle ayrı bir önemi haizdir. Bu itibarla Doç. Dr. Yakup Bıyıkoglu tarafından kaleme alınan bu eserin tanıtımı hem literatüre katkısı hem de hedefleri itibariyle tarafımızca gerekli görülmüştür. Bu vesileyle tefsir ve ahlak ilmine ilgi duyan okuyucular için kitabın mahiyetine dair tadımlık bilgiler verme ve esere karşı merak uyandırma gayesiyle istifadeye sunulmuştur. Çalışmamızda yazarın bölümlendirmesine riâyet edilecek olup konuyla ilgili dikkat çekilen hususlara ve iddialara yer verilmek suretiyle eser özetlenmeye gayret

edilecektir. Akabinde ise eser genel bir değerlendirilmeye tabi tutulacaktır. Gerekli görülen yerlerde de sayfa numarası zikredilmek suretiyle ilgili yerlere atıf yapılacaktır.

Doğentlik alışması olarak hazırlanan bu eser; giriş,  c ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Eserin giriş kısmı çok veciz olmakla beraber bu bölümde; çalışmanın konusu, amacı, yöntemi, kapsamı ve kaynaklarından bahsedilmektedir. Akabinde *Câhiliyye*¹ kavramına dair genel bir bakış sunulmakta ve kavramın Kur'an-ı Kerim'deki ve hadislerdeki kullanımları aktarılmaktadır. Bu bağlamda yazar, Câhiliyye kavramının her ne kadar sözlük anlamı itibariyle ilim kelimesinin zıttı olarak telakk  edilse de ıstılah  olarak bilgisizlikten daha ziyade hırs ve arzularına esir olmayan, öfkesini dizginleyen insanın bir vasfı anlamındaki *hilm* kavramının muk bili olduğunu ifade etmektedir (s. 23-29). Sonrasında *etik* ve *ahlak* kavramlarının tanımını yapan yazar, İbn Miskeveyh'den ( . 421/1030) M. Abdullah Draz'a ( . 1958) kadar olan ahlak nazariyeleri hakkında okuyucuya genel bir bakış sunmaktadır.

Yazarın ifade ettiği üzere; Kur'an-ı Kerim'in inzali ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tebliği ile birlikte yerleşik inançların tamamının neshedilip onların yerine yepyeni hükümlerin vazedildiğini ifade etmek hatalı olacaktır ve bu, tarih  gerçeklerle uyuşmayacaktır. Bu itibarla yazar, eserin ilk sayfalarında konunun sınırlarını çizmekte ve Kur'an'ın ilga ettiği ahlakî hususları değil, ıslah ettiği ve maksadını dünyevî arzu ve menfaatlerden uhrevî gayeye tahvil ettiği ahlakî değerleri inceleyeceğini beyan etmektedir (s. 20).

Kitabın "Câhiliyye ve İslâmiyet Dönemi Ahlâk Kavramları" başlıklı ilk bölümünde; kitap b yunca kullanılacak olan kelime ve kavramların sınırlarını çizmek ve mahiyetine dair malumatlar vermek amacıyla okuyucuya kavramsal ereve sunulmaktadır. Bu bağlamda kelimelerin saf ve katışksız anlamlarını ortaya çıkarabilmek adına Câhiliyye Őirine müracaat edilmiştir. Zira yazarın İbn Abbas'tan ( . 68/687-688) nakille ifade ettiği üzere "Őiir, Arab'ın divanıdır" (s. 21). Konuyla ilgili kavramsal ereve sunan bu bölüm "Câhiliyyede Ahl ka Dair Kavramlar", "Kur'an'da Zikredilen Ahlâkî Kavramlar" ve "Kur'an'da Geçen Zıt Anlamlı Ahlâkî Kavramlar" şeklinde  c temel başlık altında ele alınmaktadır. "Câhiliyyede Ahl ka Dair Kavramlar" başlıklı bölümde yazar huluk/ahlâk, hilm ve mur et/mürüvvet kavramlarını etimolojik açıdan incelemiş ve Kur'an'daki kullanımlarından örneklerle bu kavramları izah etmiştir. Bu bağlamda müellif, Câhiliyye Arap toplumunu ahlakî açıdan en iyi tasvir eden ve kapsayan kavramın mur et/mürüvvet olduğunu iddia etmektedir. Çünkü mur et sözlük anlamı itibariyle erkeklik, efendilik, insaniyet, iffet ve maharet

¹ Yazar eserde "Câhiliyye" kavramını belli bir döneme mensubiyet anlamında "Câhiliyye" olarak kullanmaktadır. Biz de bu çalışmamızda yazarın tercihi üzere kavramı "Câhiliyye" olarak kullanacağız.

sahibi olma gibi anlamları ifade etmekle beraber cömertlik, cesaret, misafirperverlik, diğergâmlık, çaresi olmayanı himâye etme, vefakârlık, hilm, iffet/nâmus, sabır, metanet, affetme, şeref gibi pek çok haslet bu kavramın zımında yer almaktadır (s. 37-62). “Kur’ân’da Zikredilen Ahlâkî Kavramlar” başlığı altında ise; huluk, şâkile, nefis, kalb, niyet, günah ve ayıp-kusur kavramları ele alınmıştır (s. 62-74). “Kur’ân’da Geçen Zıt Anımlı Ahlâkî Kavramlar” başlıklı bu bölümün son kısmında ise “Eşya zıttı ile kâimdir” ifadesine binaen kavramlar diyalektik açıdan incelenmiştir. Bu kısımda salâh-fesâd/ifsâd, birr/takva-fucûr/fısk, hasene-seyyie/fahş, hayır-şer, ma’ruf-münker, tayyib-habîs ve haram-helal kavramları izah edilmiştir (s. 74-92).

Eserin “Câhiliyye Dönemindeki Ahlâkî Erdem ve Erdemsizliklerin Kur’ân’a Yansıması” başlıklı ikinci bölümünde mukayeseli bir inceleme yapılmış ve konu cömertlik-cimrilik, cesaret/yiğitlik-korkaklık, ahde vefa-vefasızlık, iffet/nâmus-iffetsizlik ve dayanışma-himâye anlam diyalektiği içerisinde ele alınmıştır. Öncelikli olarak Câhiliyye dönemindeki bu hasletler tasvir edilmiş akabinde ise o dönem Araplarının örnekleminden hareketle konunun Kur’ân’a yansıması ayetler ışığında açıklanmıştır. Bu bağlamda İslam dininin ahlakî hususlarda -özellikle eylemlerin yapılış maksadı çerçevesinde- nasıl bir değişim ve dönüşüm meydana getirdiği ortaya konulmuştur.

Kitabın bu bölümünde ele alınan ilk ahlakî değer “Cömertlik ve Cimrilik”tir. Bu başlık altında döneme ait şiirlerden hareketle İslam öncesi Arap toplumunda misafire ikramda bulunma, diğergamlık ve cömertlik meziyetlerinin takdir edildiği ve bunun aksine cimri kimselerin ise yerildiği neticesine ulaşılmıştır. Fakat yazar Câhiliyye dönemi müşrik Araplarının bu tutumlarında belirleyici olan faktörün atalarından miras aldıklarına inandıkları şan, şöret ve itibarı koruma ve bunu daha da yücelterek sonraki nesillere aktarma gayesi olduğuna ve bunun arkasında da *asabiyet* inancının var olduğuna vurgu yapmıştır. Yazarın tespiti üzere; İslamiyet’in zuhuru ile birlikte var olan bu güzel ahlak devam ettirilmiş ve gayesi daha soyut değerler olan Allah’ın rızasına ve ahiret saadetine tahvil edilmiştir. Bir diğer ifade ile Câhiliyye döneminde dünyevî arzular için riya ve gösteriş içerisinde yapılan cömertlik, İslam ile birlikte tevhit akidesine dayalı uhrevî bir hal almıştır (s. 95-113).

“Cesaret/Yiğitlik ve Korkaklık” başlığı altında yazar; devlet nizamının ve hiyerarşik bir düzenin olmadığı, kabileler tarafından idare edilen bir toplumda güçlü ve cesur olmanın, korkak olmamanın ehemmiyetini ifade etmiş ve çöl ve çetin hayat şartlarının Câhiliyye Araplarını saldırgan olmaya sevk ettiğine işaret etmiştir. Bu itibarla İslam öncesi dönemde Araplar *asabiyet* inancının bir tezahürü olarak kabilelerinin itibarını korumak için rezilce yaşamaktansa kahramanca öl-

meyi yeğlemişler ve tarihte pek çok savaş da bu minvalde meydana gelmiştir. Yazar bu durumun İslamiyet'teki mukabili olarak, Allah yolunda savaşma ve cihattan geri durmama arasında ilişki kurmuş ve bu iddiasını ayetler ışığında izah etmiştir. Yazarın tespitine göre, Kur'an-ı Kerim bu ahlâkî davranışın amacı özelinde bir dönüşüm meydana getirmiş ve cesaret ve yiğitliğin ancak dinin izzetini yüceltmek amacına hizmet etmesi gerektiğini beyan etmiştir (s. 113-123).

“Ahde Vefa ve Vefasızlık” başlığı altında Câhiliyye Araçlarının ahde vefaya ve verdikleri söze sadakat göstermeye büyük önem atfettiklerini ifade eden yazar, bu hususun ilahî kelâma yansımalarını ayetler ve peygamberlerin hayatlarından örnekle işlemiştir. Müellif Câhiliyye döneminde vefaya bağlı olmak şeref sebebi iken İslamiyet ile birlikte bunun Allah'a verilen bir vaad olduğuna işaret etmiş; Hz. Peygamber'in hadisinden de hareketle ahdi feshetmenin münafık kimsenin bir özelliği olduğuna dikkat çekmiştir (s. 123-129).

“İffet/nâmus ve İffetsizlik” bölümünde ise yazar; Câhiliyye döneminde bazı kabileler tarafından kadın seçkin ve üstün meziyet sahibi kabul edilirken bazı topluluklar tarafından ise kız çocuğunun (mev'ûde) diri diri toprağa gömülmesi ve kadının her türlü haktan mahrum bırakılması uygulamalarının varlığına işaret etmiştir. Buna mukabil olarak yazar; Kur'an-ı Kerim'in kadına hak ettiği üstün değeri verdiğini ve kadın-erkek cinsiyet ayrımı yapmaksızın sınırları zorlayan ve ahlaksızca tutum sergileyen kimselerin cezasının açıkça beyan edildiğini vurgulamıştır (s. 129-141).

Eserin ikinci bölümünde ele alınan bir diğer ahlâkî tutum ise “Dayanışma ve Himâye”dir. Kabileler halinde yaşamının gereklerinden birisinin de kendi üyelerini koruma, herhangi bir saldırı durumunda haklı tarafın kim olduğuna bakmaksızın yardım etmek olduğunu ifade eden yazar, bununla birlikte bu dönemde *bilf* olarak adlandırılan güzel dayanışma birlikteliklerinin de mevcudiyetine dikkatleri çekmektedir. Yazarın tespiti üzere; Kur'an-ı Kerim bu birlikteliğin kan bağı sebebiyle değil tevhit akidesi üzerine olması gerektiğini beyan etmiş ve buna dayalı bir kardeşlik tesis etmiştir. Ayrıca bu ahlâkî değere Hz. Peygamber'in *muâbat* kardeşlik anlaşması gibi Medine dönemi uygulamalarından örnekler getirilmiştir (s. 141-153).

Eserin üçüncü bölümünde ise yazar konuyu “Câhiliyye Devrinde Savaş ve Savaş Ahlâkının Kur'ân'a Yansımaları” başlığı altında ele almaktadır. Bu bölümde “Savaşa Sebebiyet Veren Unsurlar”, “Savaş Bağlamında Şeref ve Haysiyeti Korumak”, “Câhiliyyede Kan Davaları ve Kur'ân'daki Yansımaları” ve “Câhiliyyede Savaş Olgusunun Tezahürleri ve Kur'ân'a Yansımaları” olmak üzere dört temel başlık altında konu ele alınmaktadır. Konuya *asabiyyet* kavramının tanımı ile girizgâh yapılmış ve bu asabiyyet inancının kabile üyelerine yüklediği sorumluluklara temas edilmiştir. Asa-

biyetin tezahürleri ise nesebe düşkünlük, intikam duygusu ve ganimet arzusu olarak sıralanmıştır (s. 161-167). Aynı bağlamda Câhiliyye döneminde savaşların şeref ve haysiyeti korumak amacına binaen yapıldığına işaret edilmiş ve bu durumun Kur'an'a yansımalarına örnekler verilmiştir. Kısa- ca ifade etmek gerekirse yazar, Kur'an ayetlerinin ve Hz. Peygamber'in uygulamalarının savaş hukukuna İslâmî bir düzen getirmiş olduğuna işaret etmiştir.

Savaş ahlakı ile yakından alakalı olması hasebiyle eserin bu bölümünde Câhiliyye dönemindeki kan davaları müstakil bir başlık altında ele alınmaktadır. Yazar; Câhiliyye Arap toplumunda maktulün kanının yerde kalmamasına büyük önem verildiğine, kanın ancak başka bir kan ile temizleneceği inancının varlığına, bu bağlamda *Eyyâmü'l-Arab* edebiyatının oluştuğuna ve bu durumun bir övünç nesnesi olarak kabul gördüğüne işaret etmiştir. Buna mukabil olarak müellif; Allah'ın haksız yere kan dökmeyi haram kıldığını, kadim dinlerde de var olan kısas uygulamasını yürürlüğe koyduğunu, utanç vesilesi görülen diyet ödemeyi ise teşvik ettiğini ve *diyet* ve *erş* (ölümle sonuçlanmayan müessir fiilerde mağdur kimseye ödenen tazminat) uygulamalarında kişiler arası denklik getirdiğini ayetlerden örnekle açıklamıştır. Bu bölümde Câhiliyye dönemindeki savaş olgusunun sonuçları olarak akrabalık bağlarının zedelenmesi, ata gösterilen saygı, esirler/köle ve câriyeler ele alınmış (s. 192-195); bu durumun Kur'an'daki yansımaları ayetler üzerinden anlatılarak bölüm nihayete erdirilmiştir.

Yazar, ulaştığı neticeleri özetler mahiyetteki sonuç bölümü ile çalışmasını tamamlamaktadır. Sonuç bölümünde; Hz. Muhammed'in tevhit ve adalet ilkesinden sapmış, ahiret inancı olmayan bir topluma İslam davetçisi olarak gönderilmesinden hareketle öncelikle bunları yeniden tesis ettiğine vurgu yapılmıştır. Akabinde ise vahyin ışığında ve Hz. Peygamber'in rol modelliğinde tevhide dayalı bir İslam ahlakının inşa edildiği ifade edilmiştir. Ele alınan konular neticesinde; zulüm ve barbarlık dönemi olarak nitelenen, doğrudan veya dolaylı olarak asabiyet inancına bağlı olan ahlakî değerlerin İslam ile birlikte tevhit eksenli sevgi, kardeşlik, adalet ve barış temelli bir hal aldığı neticesine ulaşılmıştır (s. 201-209). Çalışmanın sonuna, eserde yer alan kavramları ve bu kavramların sayfa numaralarını gösteren dizin bölümü eklenmiştir.

Arapça ve Türkçe pek çok kaynak taranarak hazırlanmış olan bu eserde yazar, Kur'an-ı Kerim'e dair semantik analizleriyle tanınan Japon oryantalist Izutsu'nun (ö. 1993) kitaplarına da atıf yapmaktadır. Özellikle çalışmanın ikinci bölümünde ele alınan bazı ahlakî değerler muhteva itibariyle Izutsu'nun *Kur'an'da Dînî ve Ablâkî Kavramlar* adıyla tercüme edilen eseri ile benzerlik göstermektedir. Fakat çalışmanın savaş ahlakı ile ilgili üçüncü bölümü ve birinci bölümde kavramların ele alınış amaçları bu eserden tamamen ayrılmaktadır. Zira Izutsu bu eserinde, birinci bö-

l mde teorik olarak ortaya koyduğu “*semantik analiz yönteminin*” eserin ikinci ve  c nc  bölümünde kavramlar üzerinden uygulamayı hedeflemektedir. Her iki eserde de müşterek olarak bulunan cömertlik, cesaret ve vef  konuları ise kanaatimce incelediğimiz *Câhiliyyeden Kur'an'a Ahlâk* adlı eserde daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Izutsu'nun *Kur'an'da Allah ve İnsan* başlığı ile tercüme edilen diğer eseri ise; Allah, Rab, hidayet, vahiy kavramlarını ve Allah-insan ilişkisinin keyfiyetini merkeze alması hasebiyle farklılık göstermektedir.

Kitap hakkında bizim değerlendirmelerimize gelince; eserin başlığı ve içeriği arasında tam bir uyum bulunmaktadır. Çalışmanın bölümlendirilmesi ve bölümlere verilen başlıklar da içeriği yansıtır mahiyettedir. Yazar çalışmanın girişinde beyan ettiği metodunu kitabın sonuna kadar devam ettirmiştir. Ayrıca incelenen ahlâkî esasların ilâhî kelâma yansıması bağlamında ayet veya ayet gruplarından iktibasta bulunulmuş olmasının konunun anlaşılrlığı açısından çalışmanın olumlu taraflarından olduğunu söylemek mümkündür. Fakat Mekk  dönem ayetlerinde ahlak teması daha çok işlenmiş olmasına rağmen çalışmada ekseriyetle Meden  dönem ayetlerinden referans verilmiş olması tarafımızca dikkat çekilmesi gereken bir husus olarak gözlemlenmiştir.

Eserde işlenen ahlâkî meziyetlerin Câhiliyye dönemindeki durumu tasvir edildikten hemen sonra Kur'an-ı Kerim'deki yansımasına geçilmiş olması yazarın işaret ettiği ahlak inşası ve tedriciliğin ikinci planda kalmasına sebep olmuştur. Zira kişide ahlakın oluşması ve onun bir kişilik ve şahsiyet halini alması kısa sürede olacak bir durum değildir. Hatta söz konusu toplum Câhiliyye Arap toplumu olunca bu durum daha da zor olmaktadır. Çünkü ilâhî kelâma da yansıdığı üzere Câhiliyye Arapları asabiyet inançlarının bir tez h r  olarak babalarının ve atalarının izini takip etme konusunda çok muhafazak rdırlar. Bu bağlamda Mekk  dönem ayetlerinden daha fazla örnekler verilmesi ve n zil olan ayetlere karşı Müslüman toplumunun emirleri kabul veya ret hususundaki tavırlarının zikredilmesi bu eksikliği giderebilirdi.

Çalışmada metnin anlaşılrlığını etkilemeyecek ölçüde bazı yazım hataları ve ifade eksiklikleri mevcuttur (s. 18, 22, 102, 140, 152, 156, 216). Kitapta ele alınan Câhiliyye döneminde mevcut olan ahlâkî değerlerin Hz. Peygamber'in tebliğine sağladığı kolaylık veya zorluk çalışmanın mütemmimi olarak sonraki baskılar için ilave edilebilir. Bu teklifimiz bağlamında Hz. Peygamber'in Taif dönüşünde şehre girmek için ihtiyaç duyduğu himâye, hicret yolculuğunda kendilerine reberlik eden Abdullah b. Uraykit ( . ?) isimli müşrik zatın v dedilen ödüllere rağmen verdiği söze riâyet etmesi, Hz. Peygamber'in itibar sahibi Kureyş kabilesine mensup olmasının sağladığı him yenin tebliğini kolaylaştırması örneklerini zikredebiliriz. Ayrıca eserin giriş kısmında yazarın Câhiliyye kavramının zikredildiği ayetleri aktardıktan sonra, bu ayetlerin Mekk  veya Meden  olma

durumlarına dair kısa malumatlar vermesi faydalı olurdu. Aynı zamanda Kur'an ahlakına dair yapılmış akademik çalışmalardan bahseden literatür değerlendirmesinin genişletilmesi konuya ilgi duyan akademisyenler ve okurlar için yol gösterici olurdu.

Sonuç itibarıyla; eserde Câhiliyye dönemindeki ahlâkî sistem ve İslamiyet ile birlikte tesis edilen ahlâkî düzen mukayese edilerek deskriptif bir metotla okuyucuya sunulmuştur. Akıcı ve anlaşılır bir üslupla kaleme alınan bu eser, hem ciddi bir emek mahsulü olması hem de konuyu detaylı bir şekilde örnekler üzerinden ele alması hasebiyle tefsir akademisine önemli bir katkı sağlamaktadır. Kitabı sonuna kadar okuma gayreti gösteren okuyucular için ise ahlâkî davranışlardaki maksadı ön plana çıkaran tevhit eksenli Müslüman ahlakına dair önemli ve yol gösterici bir perspektif sunmaktadır.

Etik Beyan / Ethical Statement:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Hatice BEKTAŞ

Finansman / Funding:

Yazar bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledges that he received no external funding in support of this research.